

PUHEENJOHTAJAN ESITTÄMÄT KYSYMYKSET JA NIIDEN FUNKTIOT
KOKOUSKESKUSTELUSSA

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
14.1.2021

Ida Rajatalo

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Aineiston esittely	2
2. INSTITUTIONAALISEN KESKUSTELUN TUTKIMINEN	5
2.1. Keskustelunanalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka	5
2.2. Institutionaalinen vuorovaikutus	6
3. KYSYMYS–VASTAUS-VIERUSPARIT	8
3.1. Vierusparit ja aiempi tutkimus	8
3.2. Kysymyslauseen ominaisuuksia	9
3.3. Vierusparien analysoiminen	10
4. ANALYYSI	12
4.1. Yksinkertainen- ja disjunktiivinen vaihtoehtokysymys	13
4.2. Hakukysymys	15
4.3. Alisteinen eli epäsuora kysymyslause	17
4.4. Deklaratiivinen kysyvä vuoro	18
5. PÄÄTÄNTÖ	20
LÄHTEET	22
LIITE	

1. JOHDANTO

1.1. Aihe ja tutkimuskysymykset

Tarkastelen kandidaatintutkielmassani erään oululaisen kotiseutuyhdistyksen hallituksen kokousvuorovaikutusta. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia kysymyksiä ja vastauksia kokouskeskustelussa ilmenee. Kohdistan tutkimuksen näkökulman puheenjohtajan esittämiin kysymyksiin, ja arvioin niiden saamia funktioita osana vuorovaikutuksellista kontekstia.

Tutkielman tarkoituksena on tehdä kieliopillinen katsaus kokouskeskustelun kysymyksiin. Käytännössä tutkin, miten puheenjohtajan muille kokouksen osallistujille osoittamat kysymykset jakautuvat kieliopilliselta rakenteeltaan. Analysoin myös puheenjohtajan kysymysten funktioita eli tehtäviä.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1) Millaisia puheenjohtajan tuottamia kysymyslauseita kokouskeskustelussa ilmenee?
- 2) Millaisia funktioita kysymysvuorot saavat?

Kysymisen prototyyppisenä kielellisenä keinona toimii kysymyslause eli interrogatiivilause, joka kuuluu modaalisiin lausetyyppeihin. Kysymyslause tunnistetaan useimmiten lauseenalkuisesta interrogatiivipronominista tai liitepartikkelista *-ko*. (VISK » § 1678.) **Kysymyslauseesta** puhuttaessa tarkoitan aineistossani esiintyviä lauseiden kieliopillisia muotoja. Aineistossa esiintyy esimerkiksi puheenjohtajan tuottama puheenvuoro, joka on muodoltaan hakukysymys: *Mikäs meillä oli lopputulema tunnelmien suhteen ja tulosten suhteen*. Vuoro sisältää lauseenalkuisen kysymyssanan *mikäs*.

Kysymyslauseen lisäksi tutkielman kannalta oleellista on erottaa, mitä käsitteillä **kysymys** ja **kysyminen** tarkoitetaan. Iso suomen kielioppi (2008 » § 1678) määrittelee kysymisen puhetoiminnoiksi. Aidon kysymyksen tarkoitus on tuottaa kysyjälle tai muille vastaanottajille puuttuvaa tietoa tai jokin varmistus olettamuksesta. (VISK » § 1678.) Tutkimukseni kannalta tämä tarkoittaa, että luokittelen puheenjohtajan esittämiksi kysymyksiksi sellaiset vuorot, joihin odotetaan sanallista vastausta. Puheenvuoron tulee

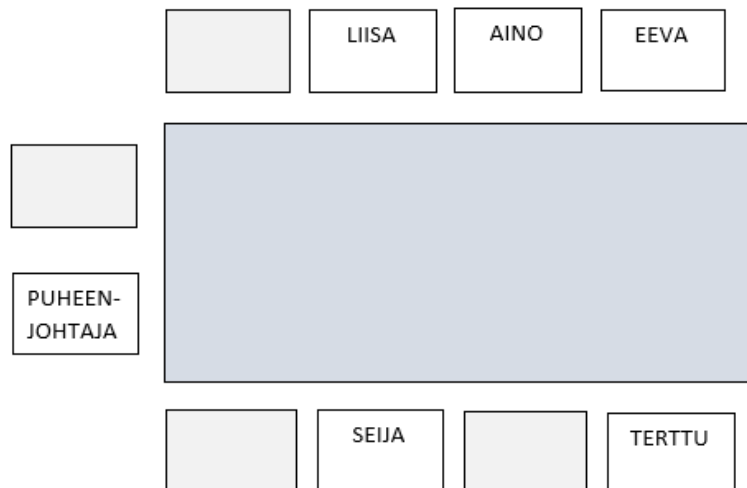
sisältää myös kysyviä aineksia, kuten kysymyssana tai kysymistä osoittava liitepartikkeli *-ko* (poikkeuksena deklaratiivinen kysyvä vuoro, ks. luku 4.4.). Analysoimani kysymykset voivat olla aitojen kysymysten lisäksi funktioiltaan esimerkiksi ehdotuksia.

Tutkielman näkökulman ja aiheen valitseminen on keskustelunanalyttiselle tutkimukselle pitkälti aineistovetoista. Tämä tarkoittaa, että käytettävissä oleva aineisto käytännössä määrittelee sen, mitä piirteitä siitä aletaan tutkia. Toisin sanoen tutkittavat ilmiöt ovat usein sellaisia, että ne huomataan vasta, kun aineistoa tarkkaillaan toistuvasti. (Vatanen 2016: 313.) Kysymyslauseista kokousvuorovaikutuksessa ei tiettävästi ole aiemmin tehty tutkimusta, joten tarvetta uudelle näkökulmalle aiheesta on.

1.2. Aineiston esittely

Tutkimukseni aineisto käsittelee Oulussa toimivan kotiseutuyhdistyksen hallituksen kokouksia. Kyseessä on vuonna 2018 kerätty videoaineisto, joka kuuluu Oulun yliopiston suomen kielen oppiaineen arkistokokoelmaan. Kaiken kaikkiaan aineistoa kyseisen yhdistyksen kokouksista on kerätty yli seitsemän tuntia. Kokoukset käsittelevät yhdistykselle tarpeellisia asioita, kuten tulevien tapahtumien suunnittelua ja työnjakoa. Kokoukset etenevät pääosin puheenjohtajan johdolla asialistan mukaisesti, mutta usein käsiteltävä aihe luo laajempaa keskustelua. Osallistuvien henkilöiden määrä vaihtelee kokouksittain.

Päätin rajata aineistoa ja keskittyä tarkastelemaan yhtä kokousta, koska tutkielmassa aiheen käsittelemiseen varattu tila on rajallinen. Tarkasteleman kokous valikoitui satumanvaraisesti. Tutkittavaa aineistoa on yhden kokonaisen kokouksen verran, yhteensä 73 minuutin edestä videoitua keskustelua. Aineistokseni valikoituneessa kokouksessa jäseniä on paikalla puheenjohtaja mukaan lukien kuusi henkilöä.

KUVA 1: Havainnekuva kokouksesta.

Yllä oleva KUVA 1 esittää havainnekuva kokouksesta, jota käytän aineistona tutkimuksessani. Puheenjohtaja istuu pöydän päässä, ja muut kokoukseen osallistujat ovat järjestäytyneet valitsemilleen paikoille (paikat voivat vaihdella eri kokouksien välillä, eikä niitä ei ole ennalta määritelty). Kuvassa olevat nimet on muutettu tunnistettavuuden vuoksi. Kamera sijoittuu kuvassa pöydän päähän oikealle, puheenjohtajaa vastapäätä. Havainnekuva ei ole oikeissa mittasuhteissa – sen tarkoitus on esittää selventävää mallia kokouksen istumajärjestyksestä.

Olen poiminut videoaineistosta ne kohdat, joissa puheenjohtajan tuottamat puheenvuorot voidaan tulkita kysymyksiksi tai kysyviksi vuoroiksi. Aineistossa on yhteensä 42 kysymykseksi tulkittavaa puheenjohtajan vuoroa, jotka olen jaotellut Excel-taulukkoon havainnollistamaan aineistoa. **Puheenvuoro** muodostuu vuoron rakenneyksiköistä, jotka voivat koostua kokonaisista lauseista, lauseen osista tai vain yhdestä sanasta. (Ruusu vuori 2016: 55.) Kun puhun tutkielmassani vuorosta, tarkoitan sillä puheenvuoroa. Aineistossani yhtä esimerkkiä lukuun ottamatta puheenvuorot sisältävät enemmän kuin yhden sanan.

Käytän aineistoni tarkastelemiseen keskusteluanalyttiselle tutkimukselle tyypillisesti litteroimista. **Litteroimisella** tarkoitetaan menetelmää, jonka avulla keskustelu siirre-

tään paperille. Kyseessä on keskeinen keskusteluntutkimuksen metodiikka, jota voidaan pitää jopa osana analyysityötä. (Vatanen 2016: 315–316.) Litteroin aineistoa käyttämällä Seppäsen (1997) esittämiä puheen litterointitapoja. Olen muuttanut kokouksessa esiintyvien henkilöiden nimet litteroimisen periaatteita noudattaen, jotta henkilöt pysyvät anonyymeina. Litteraattiin on oleellista tallentaa keskustelun osallistujien toimintaa ja siinä käytettyjä resursseja, ja tarvittaessa muita tapahtumia, silloin kun ne tulevat osallistujien kautta olennaisiksi. (Harjunpää; Mondada; Svinhufvud 2019: 198.) Tutkielmassa käsittelen kokousvuorovaikutusta ainoastaan puheen näkökulmasta. Siksi olen pitänyt litteraattini varsin suppeina, enkä ole litteroinut kehollista toimintaa, kuten ilmeitä tai käsiliikkeitä.

Olen jakanut tutkielman eri aiheita käsitteleviin lukuihin. Johdanto-osuudessa kerron tutkielman aiheesta ja aineistosta yleisesti. Toisessa luvussa, joka käsittelee institutio-naalista kokousvuorovaikutusta, avaan keskustelunanalyysin menetelmää ja tutkimukselle oleellisia käsitteitä. Kysymys–vastaus–vieruspareille on oma lukunsa, tutkielman kolmas luku, sillä näkökulmani tutkimuksessa painottuu vierusparien analysoimiseen. Luku 4 sisältää aineistoon pohjautuvaa analyysia, jossa erittelen aineistosta esiin nousseita kysymyslauseiden kielellisiä piirteitä. Lopuksi kokoan yhteen tutkielman tuloksia Päätäntö-luvussa.

2. INSTITUTIONAALISEN KESKUSTELUN TUTKIMINEN

Tässä luvussa käsittelen institutionaalista vuorovaikutusta. Esittelen keskustelunanalyysin periaatteita ja avaan institutionaaliseen keskusteluun liitettäviä aiheita tutkimukseni näkökulmasta.

2.1. Keskustelunanalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka

Keskustelunanalyyttinen tutkimus on empiiristä tutkimusta. Se tarkoittaa, että tutkimus perustuu havainnointiin. Tutkimuksessa edetään yksittäisistä havainnoista laajempaan kokonaisuuteen, ja samaa aineistoa tarkkaillaan usein toistuvasti. Keskustelunanalyyttistä toimintaa tulee tarkastella ensisijaisesti sen luonnollisessa ympäristössä, jotta toiminnasta saadaan mahdollisimman todenmukainen kuva. (Vatanen 2016: 312–313.)

Keskustelunanalyysi tutkii keskustelusta yhteistoiminnallisuutta ja tämän toiminnan mekanismeja. Yhteistoiminnallisuudella tarkoitetaan sitä, että keskustelu on paitsi puhuja-kuulija-jakoinen tapahtuma, siihen liittyy myös yhteistyön näkökulma. Käytännössä yhteistoiminnallisuuden mukaan merkitykset syntyvät yhteistyönä eli neuvotteluna. (Hakulinen 1997: 15.) Tutkimuksen lähtökohtana on siis aito vuorovaikutustilanne eikä koeasetelmaan perustuva vuorovaikutustapahtuma. (Seppänen 1997: 18.) Aineistoni on yksi videomuotoon tallennettu otos yhdistyksen kokoontumisesta, johon aineiston kerääminen ei ole vaikuttanut.

Keskustelutilanteista voidaan tutkia puhutun kielen, esimerkiksi puheenvuorojen, rakennetta ja sosiaalisen sisällön yhteyksiä. Tätä kielitieteen osa-aluetta kutsutaan **vuorovaikutuslingvistiikaksi**. (Lindström 2006: 1.) Tutkin aineistostani vuorovaikutuksen rakenteellisuutta eli käytännössä sitä, millaisia kysymyslausetyyppejä aineistosta löytyy.

Puhutun kielentutkimuksen kannalta tärkeä käsite on **sekventuaalisuus**. Sekventuaalisuudella tarkoitetaan puhetoimintaan liittyviä peräkkäisiä toimintoja, ja sitä, millaisia toimintojen muodostamia jaksoja eli sekvenssejä niistä muodostuu. Kun mietitään puhetta ilmiönä, voidaan huomata, että jokainen puheenvuoro ennakoii jollain tavalla sitä, millaisen jatkon se saa. (Raevaara 1997: 75.)

Yksi keskeinen huomio keskustelunanalyttista tutkimusta tehdessä on se, että ennalta määriteltäviä luokituksia ja kategorioita on syytä välttää analyysissa. Lähtökohta tutkimukselle sen sijaan on se, että kuvauksessa käytettyjen kategorioiden on oltava sellaisia, jotka osoittautuvat merkitykselliseksi tutkittavan tilanteen kannalta. On siis tutkimuksen kannalta oleellista, että tutkija tunnistaa ne kategorisoinnit, joihin keskustelijat oman toimintansa kautta orientoituvat. (Raevaara 1997: 78.)

Tutkielmani kannalta edellä määrittelemäni käsitteet keskustelunanalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka ovat molemmat osaltaan tärkeitä. Tutkin vuorovaikutustilannetta keskustelunanalyttisin ja vuorovaikutuslingvistisin keinoin. Tutkielma keskittyy sekä rakenteelliseen analyysiin että keskustelun havainnoimiseen.

2.2. Institutionaalinen vuorovaikutus

Keskustelunanalyysi perustuu ajatukseen, jonka mukaan ihmisten välisen vuorovaikutuksen edellytyksenä on jonkinlainen järjestys. Sosiaaliset tilanteet vaativat säännönmukaisesti toistuvia toimintatapoja ja -rakenteita, jotta ihmiset osaavat toimia ymmärrettävästi. **Institutionaalinen toiminta** sisältää muotoutuneita käsityksiä tehtävistä, joita tietyssä tilanteessa tulisi suorittaa. Esimerkiksi opettajan ja oppilaan välinen keskustelu voi korostaa tiettyjä asioita puheessa, kuten oppilaan itseohjautuvuutta. Keskeistä institutionaalisessa vuorovaikutustilanteessa on osapuolten toiminnan suhteuttaminen omaan rooliin. (Raevaara, Ruusuvuori & Haakana 2001: 11–13.)

Institutionaalinen puhe keskustelunanalyysin kannalta on puhetta, joissa puhujat suorittavat institutionaalisia tehtäviä. Tehtävät voivat liittyä esimerkiksi ammatillisiin rooleihin puhujina tai kuulijoina. Toiminnalle on ominaista keskustelun päämäärällisyys. Instituutioista itsessään puhuttaessa tarkoitetaan sosiaalisia rakenteita eli yhteiskunnan virallisia järjestelyjä, jotka perustuvat lainsäädäntöön, ja niiden toimintaan liittyy muodollisia sääntöjä ja rajoitteita. (Peräkylä 1997: 177–179.)

Kokous on esimerkki tapahtumasta, jossa syntyy institutionaalista vuorovaikutusta. Kokouskeskustelu sisältää sellaisia sääntöjä ja muodollisuuksia, jotka ovat ennalta tiedossa. Puheenjohtajalla on tietyt tehtävät ja velvollisuudet, joita hänen tulee hoitaa kokouk-

sen aikana. (Raevaara, Ruusuvuori & Haakana 2001: 13.) Kuten kokousaineistoa tarkastelemalla selviää, puheenjohtajan tehtävä on viedä keskustelua eteenpäin ja antaa puheenvuoroja muille kokouksen jäsenille.

Institutionaalisessa keskustelussa vierusparien vuorot muotoillaan eri tavoin kuin arkisissa keskusteluissa, mikä osoittaa suuntautumista institutionaalsiin tehtäviin. (Raevaara 2016: 161.) Vierusparien käsitettä avaan enemmän kolmannessa luvussa. Keskeistä oman tutkimukseni kannalta on kiinnittää huomiota nimenomaan puheenjohtajalle kuuluihin rooleihin. Tästä näkökulmasta huolimatta periaatteessa mikä tahansa puheen piirre voi muuntua institutionaalisten tehtävien kantajana. (Peräkylä 1997: 180.) Institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimisessa on kysymys juuri muuntumisesta: miten puheessa esiintyvät vakiintuneet mallit muovaavat institutionaalisen roolin omistajan tehtäviä. (Peräkylä 1997: 180.)

Aiempaa tutkimusta kokouskäyttäytymisestä on kielitieteen alalta olemassa jonkin verran. Kokousaineistoa, jota tutkielmassani hyödynnän, on myös aiemmin käytetty opinäytteen aineistona. Elina Vittaniemen (2020) kandidaatintutkielma pohjautuu samaan kotiseutuyhdistyksen hallituksen kokouksia käsittelevään videoaineistoon. Vittaniemi on tutkinut puheenjohtajan kehollista toimintaa osana institutionaalista kokouskeskustelua. Kyseisestä tutkielmasta selviää muun muassa, että puheenjohtaja osoittaa huomioon keskustelussa naputuksilla, viittauksilla ja katseen kohdentamisella.

3. KYSYMYS–VASTAUS-VIERUSPARIT

Kysymys–vastaus-vierusparin käsite on keskeinen tutkimukseni kannalta. Tässä luvussa esittelen kysymys–vastaus-vierusparien ja tutkittavien kysymyslausetyyppien ominaisuuksia. Luku sisältää myös aiemman tutkimuksen käsittelyä sekä esimerkin vierusparien analysoimisesta.

3.1. Vierusparit ja aiempi tutkimus

Vieruspareiksi kutsutaan kielitieteessä eri puhujien esittämiä kahden vuoron puheen-vuorokokonaisuuksia. Esimerkkinä vierusparista toimivat tervehdys ja vastatervehdys tai kysymys ja vastaus, joita tutkielmassani tarkastelen. Toimintajaksossa esiintyvät etuja jälkijäsen, mikä tarkoittaa sitä, että kunkin tyyppinen etujäsen vaatii parikseen tietyn-tyyppisen jälkijäsenen tai yhden tietyn-tyyppisten jälkijäsenten joukosta. (Raevaara 1997: 76.) Tutkielmassani etujäseniä ovat kysymykset ja jälkijäseniä kysymyksiin tulevat vastaukset.

Vierusparin jälkijäsen voi olla joko myötämielinen tai torjuva etujäsenensä nähden. Myötämieliset jälkijäsenet ovat usein rakenteeltaan lyhyitä ja yksinkertaisia, kun taas torjuvat jälkijäsenet ovat monimutkaisempia ja viivytetympiä. (Raevaara 2016: 158–160.) Toisin sanoen tietyn-tyyppinen kysymys edellyttää tietynfunktioista tai -rakenteista ilmausta. (VISK » § 1197.) Keskustelutilanteessa kysymyksiä voi kuitenkin esittää myös ilman, että niihin edellytetään vastausta. (Raevaara 1997: 79.)

Keskustelunanalyysissa vieruspareihin liittyy preferenssin käsite. **Preferenssit** kuvaavat tavallisimmin vierusparin etujäsenen saamia jälkijäseniä. Preferenssijärjestyksen tarkoitus on havainnollistaa vuorovaikutuksen osallistujien vaihtoehtoisia tapoja tehdä erilaisia toimia. (Raevaara 2016: 151.) Vierusparien jälkijäsenvaihtoehdot voivat olla joko preferoituja tai preferoimattomia: jälkijäsen valikoituu kahdesta vastakkaisesta vaihtoehdosta. (Tainio 1997: 94.) Esimerkiksi preferoimattoman jälkijäsenen tunnusmerkkeinä pidetään vastauksen viivästymistä ja monipolvisuutta. (Tainio 1997: 96–97.)

Tutkimusta koskien kysymys–vastaus–vieruspareja nimenomaan kokouks kontekstissa on tiedossani vähän. Vierusparin käsitettä on kuitenkin tutkittu kielitieteessä muissa yhteyksissä. Sini Tolonen (2020) on tutkinut lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta ja kysymys–vastaus–vieruspareja pro gradu -tutkielmassaan. Tolonen tarkastelee aihetta aupairin ja lapsen monikielisestä näkökulmasta.

Myös Ella Taivassalo (2016) on tehnyt pro gradu -tutkielmansa pohjautuen kysymys–vastaus–vieruspareihin. Taivassalon opinnäyte käsittelee lastentarhanopettajien ja kakoskielisten lasten vuorovaikutusta kahdenvälisissä keskustelutilanteissa. Tutkimus selvittää, millaisia kysymyksiä aikuisen ja lapsen välisissä keskusteluissa ilmenee, ja millaisia funktioita kysymyksillä vuorovaikutuksellisessa tilanteessa on. Taivassalon tutkimuksesta käy ilmi, että aikuiset esittävät lapsille pääosin pedagogisia kysymyksiä, eli esimerkiksi houkuttelevat tai kehottavat lapsia tekemään jotain. Sen sijaan lasten kysymysten funktio on usein pyytää tai kerätä informaatiota.

Olen nostanut edellä mainitut Tolosen ja Taivassalon tutkimukset esille, koska molemmissa niistä käsitellään kysymys–vastaus–vieruspareja. Lisäksi tutkimukset ovat tuoretta tutkimusta alalta. Kyseisissä tutkimuksissa korostuu myös vuorovaikutustilanteen kontekstin huomioiminen. Kontekstia on syytä tarkastella erillisenä ja puhetoiminnan rakentamana osana: puheenvuorot uudistavat kontekstia sekä osoittavat sen, mitkä kontekstin piirteet ovat milläkin hetkellä relevantteja. (Raevaara 1997: 77–78.) Tutkimukseni kannalta tämä tarkoittaa, että olen suhtautunut aineistoon ilman ennakkoasenteita ja -oletuksia. Olen pyrkinyt ottamaan kontekstia huomioon tarkastelemalla kokouks keskustelua keskusteluanalyysille tyypillisesti institutionaalisen toiminnan näkökulmasta. Kokouksessa esimerkiksi puheenjohtajalla on institutionaalisia tehtäviä, jotka olen tiedostanut analysoidessani vieruspareja.

3.2. Kysymyslauseen ominaisuuksia

Kysymyslauseen tyypillinen tehtävä on esittää kuulijalle kehoitus täydentää puhujalta puuttuvaa tietoa. Toisaalta kysymys voi olla myös toteamuksen kaltainen, ja sen tavoite voi olla epätietoisuuden tai epäilyksen tuominen julki. (Hakulinen & Karlsson 1995: 281.)

Kysymyslauseita on olemassa kahta päätyyppiä: hakukysymyksiä, joiden tuntomerkinä on kysymyssana ja vaihtoehtokysymyksiä, jotka alkavat lauseen- tai lausekkeenalkuisella *-ko*-liitepartikkelilla. Hakukysymys pyrkii selvittämään kysymyslauseen jonkin osan sisältöä. Vaihtoehtokysymyksen pääasiallinen tehtävä on ilmaista lauseen sisällön eli proposition hyväksymistä: *Kaipasitko sinä minua yhtään*. Sekä haku- että vaihtoehtokysymyksissä voi esiintyä kieltohakuisia aineksia. (VISK » § 1679.)

Vaihtoehtokysymykset jaetaan edelleen disjunktiivisiin ja niin kutsuttuihin joko/tai -kysymyksiin eli yksinkertaisiin vaihtoehtokysymyksiin. (Hakulinen & Karlsson 1995: 281.) Yksinkertaisella vaihtoehtokysymyksellä annetaan kysymyksen vastaanottajalle mahdollisuus harkita lauseen paikkansapitävyyttä. Disjunktiivinen vaihtoehtokysymys antaa kysymyksen vastaanottajalle useamman vaihtoehdon *vai*-partikkelin avulla: *Tehdäänkö ne kaupat vai ei*. (VISK » § 1679.)

Vaikka haku- ja vaihtoehtokysymykset ovat kaksi kysymyslauseiden pääryhmää, voidaan kysymyslauseita jaotella myös muihin ryhmiin niiden muodon perusteella. (Hakulinen & Karlsson: 1995, 281.) Käsittelen analyysissä lisäksi alisteisia eli epäsuoria kysymyksiä sekä deklarativisia kysyviä vuoroja. Alisteinen eli epäsuora kysymyslause toimii toisen lauseen tai lausekkeen osana, kuten esimerkissä *Et taida ymmärtää, miten vakava asia tämä on*. (VISK » § 1703.) Ison suomen kielioopin (2008 » § 1207) mukaan lause voidaan tulkita myös kysymykseksi, vaikka se ei sisältäisi mitään interrogatiivisia piirteitä – tämä on deklarativiselle vuorolle tyypillistä.

Käsittelen tässä tutkielmassa kaikkia edellä esiteltyjä kysymyslauseityyppejä: hakukysymyksiä, vaihtoehtokysymyksiä, alisteisia kysymyslauseita ja deklarativisia kysyviä vuoroja. Lisää kysymyslauseityyppien luokittelusta tutkielman analyysiluvussa 4.

3.3. Vierusparien analysoiminen

Kun vieruspareja analysoidaan, ensimmäisenä aineistosta on tunnistettava vierusparirakenne. Vierusparin etujäsenen ja jälkijäsenen väliin on mahdollista sijoittua **välisekvenssi**. Käsitteellä tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa kysymyksen jälkeen seuraa

uusi, tarkentava kysymys. (Raevaara 1997: 80.) Esimerkissä (1) kuvataan kysymys–vastaus–vierusparin väliin sijoittuvaa välisekvenssiä.

Esimerkki (1) Myyntituotot

01 Pj: no nii ↑eli semmonen (0.2) semmonen tuota:
 02 **seittemisensattaako siitä sitte jäis voittoa**
 03 Liisa: **paljonko?**
 04 Pj: seittemisensattaa
 05 Liisa: no eihä sii[tä] eihän siitä
 06 Terttu: [e::i]
 ((keskustelu jatkuu))

Aineistossa on kohta, jossa pohditaan eräästä yhdistyksen tapahtumasta saatuja myyntituottoja. Esimerkissä (1) puheenjohtaja esittää tarkistavan kysymyksen saadusta voittojen määrästä: *seittemisensattaako siitä sitte jäis voittoa* (rivi 01–02). Kysymykset esitetään litteraateissa läpi tutkielman lihavoituina. Tämän jälkeen kysymyksen vastaanottaja, tässä tapauksessa Liisa, esittää uuden kysymyksen, jolla hän pyytää tarkennusta asiasta (rivi 03). Puheenjohtajan kysymys (rivi 01–02) ja Liisan sekä Tertun vastaukset (rivi 05–06) muodostavat kysymys–vastaus–vierusparin, jonka väliin tulee välisekvenssinä toinen kysymys–vastaus–vieruspari (rivi 03–04).

Kuten aineiston esimerkki (1) osoittaa, vierusparirakennetta tutkittaessa on tärkeää tunnistaa ja nimetä etu- ja jälkijäsen. Analyysin tarkentamiseksi vierusparien piirteitä täytyy tarkentaa erilaisten piirteiden esille nostamisen kautta. Tämä tarkoittaa puheenvuorojen rakenteellista tarkkailua, ja sitä, miksi puhetoiminto on laadittu tietynlaiseen muotoon. (Raevaara 1997: 85–86.)

Keskustelua tutkittaessa on oleellista miettiä niitä kategorioita ja luokituksia, joiden avulla puhetoimintoja kuvataan. Kuten aiemmin tutkielmassa jo todettiin, pääajatus analyysin suhteen on se, että keskusteluanalyysissä tulee välttää ennalta määriteltyjen luokitusten ja kategorioiden käyttämistä. Tutkijan on näin ollen päästävä perille aineiston kategorisoinneista, joita keskustelijat osoittavat. (Raevaara 1997: 77–78.)

4. ANALYYSI

Tämä luku sisältää kokousaineistoon pohjautuvaa analyysia. Analyysin tarkoituksena on tuoda esiin kysymyslausetyypit, joita aineistosta löytyy. Käsittelen jokaista kysymyslausetyypistä erikseen, ja niille on omat alalukunsa. Olen jakanut kysymyslauseet vaihtoehtokysymyksiin, hakukysymyksiin, alisteisiin kysymyslauseisiin ja deklarativisiin kysyviin vuoroihin. (VISK » § 888, 1703 & 1207.) Analyysiluvussa erittelen lisäksi kysymyslauseiden funktioita kokouskeskustelussa.

TAULUKKO 1: Puheenjohtajan kysyvät vuorot kysymyslausetyypeittäin.

Kysymyslausetyyppi	Esiintyvyys aineistossa (kpl)
Yksinkertainen vaihtoehtokysymys	23
Hakukysymys	8
Alisteinen kysymyslause	5
Disjunktiivinen vaihtoehtokysymys	3
Deklaratiivinen kysyvä vuoro	3
	42

TAULUKKO 1 esittää aineistosta poimittuja kysymyslauseita, joita on yhteensä 42 kappaletta. Taulukko osoittaa, kuinka kysymyslauseet jakautuvat kieliopilliselta muodoltaan eri kysymyslausetyyppeihin, joita ovat yksinkertaiset vaihtoehtokysymykset, hakukysymykset, alisteiset kysymyslauseet, disjunktiiviset vaihtoehtokysymykset ja deklarativiset kysyvät vuorot. Olen kuvannut taulukossa vain puheenjohtajan tuottamia puheenvuoroja, jotka olen tulkinnut kysyviksi vuoroiksi (ks. kysyvän vuoron määritelmä luvusta 1.1.). Taulukkoon on eritelty kaikki kysymyslausetyypit, joita aineistossa esiintyy.

Aineiston tarkastelusta käy ilmi, että puheenjohtajan kysyvissä vuoroissa on tapauksia, joissa esiintyy kerralla useampi kuin yksi kysymys. Tällaisista vuoroista olen jaotellut

kysymykset erilleen. Esimerkiksi seuraava puheenvuoro (2) sisältää sekä interrogatiivipronominin *mitä* että *-kO*-rakenteen *laitanko*:

(2) *Nii **mitä** mieltä ootte... **laitanko** minä vielä viestiä sinne?*

Puheenvuoro (2) käsittelee yhdistyksen tulevan tapahtuman suunnittelua. Esimerkin tummennetut kohdat osoittavat, että tässä tapauksessa puheenvuoro sisältää kaksi kieliopillisesti erilaista kysymyslausetyyppiä. Hakukysymys *mitä mieltä ootte* sisältää lauseenalkuisen interrogatiivipronomin *mitä*. Vaihtoehtokysymyksen puolestaan tunnistaa lauseen aloittavasta *-kO*-liitepartikkelista: *laitanko minä vielä viestiä sinne*. Tarkemmin haku- ja vaihtoehtokysymysten ominaisuuksista kerron seuraavissa alaluvuissa (4.1. ja 4.2.).

4.1. Yksinkertainen- ja disjunktiivinen vaihtoehtokysymys

Aineistoni kysyvistä vuoroista suurin osa on vaihtoehtokysymyksiä. Vaihtoehtokysymyksiä on yli kaksinkertainen määrä muihin kysymyslausetyyppeihin verrattuna, yhteensä 26 kappaletta. Olen jakanut vaihtoehtokysymykset yksinkertaisiin vaihtoehtokysymyksiin (23 kpl:tta) ja disjunktiivisiin vaihtoehtokysymyksiin (3 kpl:tta). Yhteinen piirre molemmille edellä mainituille kysymyslausetyypeille on, että ne sisältävät lauseenalkuiseen sanaan tai lausekkeeseen liitetyn *-kO*-liitepartikkelin. (VISK » § 888.) Alla olevat aineistosta poimitut esimerkit mallintavat yksinkertaisen vaihtoehtokysymyksen (3) ja disjunktiivisen vaihtoehtokysymyksen (4) rakenteita.

(3) ***Päätetäänkö** me sitte virallinen ossuus kaheksantoista nolla kaheksan?*

(4) *Onkohan mulla erillainen versio **vai** oliko tämä tulostunu vaan eri tavalla?*

Edelliset esimerkkilauseet (3 ja 4) ovat puheenjohtajan esittämiä kysymyksiä muille kokoukseen osallistuville. Esimerkeistä voi huomata eron yksinkertaisen ja disjunktiivisen vaihtoehtokysymyksen välillä. Yksinkertainen vaihtoehtokysymys (3) antaa vastanottajille mahdollisuuden ottaa kantaa kokouksen päättymistä koskien joko myönteisesti tai kielteisesti: *päätetäänkö virallinen ossuus*. Vastaus vaihtoehtokysymykseen voi olla verbin toistaminen tai lyhyimmillään kyllä tai ei. (Hakulinen & Karlsson 1995:

Keskustelu jatkuu niin, että kokouksen osallistujista Seija vastaa myöntävästi puheenjohtajan kysymykseen *mjoo*. *Joo* on partikkeli, joka toimii vaihtoehtokysymyksen minimivastauksena. Partikkelivastaus toimii tyypillisesti varmistuksena johonkin tarkistuskysymykseen. (VISK » § 1201.) Tässä tapauksessa vastaus on varmistuksena siihen, valtuutetaanko Marja virkistysreissun asiainhoitoon. Vastausta seuraa lyhyt tauko. Seija lisää myönteiseen vastaukseensa perustelun *Marjalla on kokemusta* (rivi 02). Samaan aikaan Aino puoltaa Marjan valtuuttamista. Hakasulut osoittavat päällekkäispuhunnan alkua ja loppua. (Seppänen 1997: 22.) Tämän

Esimerkissä (6) puheenjohtaja tiedustelee muilta kokouksen jäseniltä, mitä mieltä he olivat järjestetyistä keittomyyjäisistä. Hakukysymyksen tehtävänä onkin selvittää lauseen jonkin osan sisältöä. (VISK » § 1679.) Kysymyslauseissa toistuvat interrogatiivipronominit *mitä* ja *mikä*, jotka ovat hakukysymykselle tyypillisiä (rivit 01–02). Puheenjohtaja kysyy ensin *no mitä muuta nuista keittomyyjäisistä vielä sitte* (rivi 01). Kyseinen

puheenvuoro voidaan tulkita kysymys–vastaus-vierusparin etujäseneksi, sillä lauseen funktio on kysyvä.

Vuoron jälkeen seuraa hetken hiljaisuus, joka pituus on merkitty sulkuihin riville 02. Kokouksen jäsenistä kukaan ei reagoi puheenjohtajan ensimmäiseen kysymykseen, minkä jälkeen puheenjohtaja tarkentaa aihetta kysymällä tunnelmasta: *mikä oli tunnelma* (rivi 02). Hakukysymysten lisäksi puheenjohtaja johdattelee kokouksen osallistujia aiheeseen vuorolla, joka jää kesken: *emännät pärjäsivät iha* (rivi 03). Kielitieteessä preferenssillä kuvataan muun muassa vaihtoehtoisia tapoja viitata henkilöihin. (Raevaara 2016: 151.) Esimerkissä (6) puheenjohtaja käyttää muotoa *emännät*, vaikka puhuttelu olisi voinut olla esimerkiksi *naiset* tai *talkoolaiset*. Tämä puheenjohtajan esittämä vuoro voidaan tulkita yhdeksi vastausehdokkaaksi, sillä se esiintyy vastauksen paikalla.

Puheenjohtajan tuottamien puheenvuorojen jälkeen Eeva kuvailee keittomyyjäisten tunnelmaa: *kiirettä piti* (rivi 04). Eevan vuoro, jossa kuvataan keittomyyjäisten tunnelmaa, toimii vierusparin jälkijäsenenä ja antaa kysymykseen vastauksen. Keskustelu aiheesta jatkuu Eevan puheenvuoron jälkeen.

Aineiston kokouskeskustelusta käy ilmi tilanteita, joissa kysymyksellä tarkistetaan lauseen sisältöä. Esimerkiksi aineistossa olevan hakukysymyksen *mitä* tehtävä on pyytää kysymyksen vastaanottajaa toistamaan edellinen puheenvuoro. Edellä esittelemäni esimerkki (6) sisältää osaltaan lauseen sisällön eli keittomyyjäisten tunnelman tarkistamista hakukysymyksen avulla.

Aiemmin tutkielmassa on tullut jo ilmi, että vierusparien selkeimpiä ilmentymiä ovat esimerkiksi tervehdykset ja kysymykset vastauksineen. (Raevaara 1997: 76.) Raevaara (1997: 76) mainitsee vierusparien yhdeksi ilmentymäksi kannanoton eli saman- tai erimielisyyden ilmaisemisen. Aineiston kysymykset antavat vastaanottajille kuitenkin mahdollisuuden vastata kysymykseen usein vapaasti, myönteisesti tai kielteisesti. Esimerkin (6) tapauksessa keittomyyjäisten tunnelmaa kuvataan kiireelliseksi. Yhtä hyvin kysymykseen olisi voitu vastata kertomalla jostain muusta keittomyyjäisissä tapahtuneesta asiasta.

Jos verrataan hakukysymystä aiemmin käsiteltyihin vaihtoehtokysymyksiin, on hakukysymys rakenteeltaan avoimempi. Tämä tarkoittaa, että vaikka pääperiaate hakukysymyksen funktiossa on kohdentaa kysymys yhteen konstituenttiin eli esimerkiksi lausekkeeseen, voi kysymykseen vastata millä tahansa kontekstiin sopivalla vastauksella. (Hakulinen & Karlsson 1995: 282–283.)

4.3. Alisteinen eli epäsuora kysymyslause

Tutkimistani aineiston tapauksista viisi on luokiteltavissa alisteiseksi kysymyslauseeksi. Alisteinen eli epäsuora kysymyslause erotetaan päälauseesta pilkulla. Epäsuoran kysymyslauseen tunnistaa kysymyssanasta tai kysyvän liitepartikkelin sisältävästä sanasta. (Kielitoimiston ohjepankki, viitattu 24.11.2020.) Seuraavassa litteraatissa kuvataan sihteerin valintaa alisteisen eli epäsuoran kysymyslauseen rakenteen kautta.

Esimerkki (7) Kokouksen sihteerin valinta

01 Pj:	ehdottasin että olisko se tuo Seija meillä
02	tällä kertaa sitte sihteerinä
03 Seija:	onko joku muu °halukas°
04 Terttu:	e::i (0.2) (ole) minusta se kannata sä olit
05	viimeksikki nii se menee [sillä]
06 Seija:	[nonii] kiitos
07 Aino:	rutiinilla
08 Seija:	okei (0.2) nonii-

Esimerkki (7) on kuvaus keskustelutilanteesta, jossa mietitään, kuka toimisi kokouksen sihteerinä. Puheenjohtaja esittää kysymyksen, joka on kieliopilliselta muodoltaan alisteinen kysymyslause: *ehdottasin, että olisko se tuo Seija meillä tällä kertaa sitte sihteerinä* (rivit 01–02). Vuoro, joka on kysymys–vastaus–vierusparin etujäsen, sisältää alituskonjunktiolla alkavan sivulauseen *että olisko se tuo Seija meillä tällä kertaa sitte sihteerinä*.

Seija esittää muille kokouksen osallistujille vastakysymyksen sihteerin valitsemisesta: *onko joku muu halukas* (rivi 03). Tertun vuoro riveillä 04 ja 05 on rakenteeltaan prefe-

roimaton eli monimutkainen ja viivytelty, mikä kertoo torjuvuudesta edellistä puheenvuoroa kohtaan. (Raevaara 2016: 160.) Seija ottaa sihteerin tehtävän hoitaakseen vastaamalla myöntävästi *nonii kiitos* (rivi 06). Tämän jälkeen Aino kommentoi asiaa vielä sanomalla *rutiinilla*, joka voidaan tulkita lyhyesti esitettynä myötämielisenä suhtautumisena aiheeseen (rivi 07). Keskustelu päättyy Seijan puheenvuoroon *okei nonii* (rivi 08).

Alistainen kysymyslause tulkitaan funktioltaan ensisijaisesti sen päälauseen mukaan. (VISK » § 1704.) Tässä tapauksessa päälauseen verbi *ehdottaa* on suoraan yhteydessä lauseen merkitykseen, sillä lause sisältää ehdotuksen Seijan sihteeriksi valinnasta. Näin ollen voidaan todeta, että edellisen esimerkin funktio on ehdotus tai pyyntö ja sen hyväksyminen. Vastausvuorossa ehdotuksen funktiota ilmentää kysymykseen vastaaminen myönteisesti, mikä näkyy Seijan puheenvuorossa riveillä 06 ja 08.

Kysymys- eli interrogatiivilauseen tyypillisin tarkoitus on aineiston osalta kysyä. Toisaalta kysymyslauseita voidaan käyttää muuhunkin kuin kysyvään tehtävään, kuten esimerkin (7) mukaisesti ehdottamiseen. Ehdotukset ja kehotukset ovat näin ollen osa kysymyslauseiden funktioita tässä aineistossa.

4.4. Deklaratiivinen kysyvä vuoro

Interrogatiivisia piirteitä sisältävien kysymyslauseiden lisäksi myös väitelauseita voidaan tulkita kysymyksiksi. Deklaratiivisen lauseen tyypillinen funktio on toteamus. (Hakulinen & Karlsson 1995: 276.) Deklaratiivisten vuorojen funktio voi olla myös tarkistava, kun keskustelussa toinen osapuoli tarkistaa ymmärtäneensä kuulemaansa. (Taivassalo 2016: 26.) Kysymisen funktio ja interrogatiivilauseen suhde ei näin ollen ole aina aukoton, vaan väite- eli deklaratiiivilauseita voidaan käyttää kysymiseen. (VISK » § 1678.)

Deklaratiivisia tunnusmerkkejä sisältäviä puheenvuoroja aineistossa on kolme kappaletta. Esimerkki (8) kuvaa yksinkertaistetusti deklaratiiivisen kysyvän vuoron rakennetta. Puheenjohtajan lisäksi esimerkikikeskusteluun osallistuu sanallisesti ainoastaan Liisa.

Esimerkki (8) Kokouksen aloittaminen

01 Pj: **uskaltaa (0.5) he he falottaaf he he he**
 02 Muut: ((naurua))
 03 Liisa: no eihän tuo (kummene)

Ennen litteroidun esimerkin (8) alkua kokouksessa keskustellaan esityslistasta. Tämän jälkeen puheenjohtaja hakee varmistusta kokouksen alkamisesta muilta osallistujilta. Puheenjohtajan esittämä vuoro *uskaltaa he he alottaa* on väitemuotoinen, ja se on lausuttu nauraen (rivi 01). Koska puheenvuoro jää odottamaan muilta keskustelun jäseniltä vastausta, se voidaan tulkita deklaratiivisiksi eli kysyväksi. (VISK » § 1207.)

Puheenjohtajan esittämän kysymyksen jälkeen seuraa muilta kokouksen osallistujilta naurua, jota kuvataan rivillä 02. Tässä tapauksessa nauru voidaan tulkita myönteiseksi suhtautumiseksi puheenjohtajan tarkistavaan puheenvuoroon. Tämän jälkeen Liisa kommentoi aihetta sanomalla: *no eihän tuo kummene*, mikä on tulkittavissa myöntäväksi perusteluksi kokouksen aloittamiselle (rivi 03). Liisa tulkitsee puheenjohtajan vuoron kysyväksi, koska hän vastaa siihen.

Aineiston deklaratiiivisten vuorojen tehtävä on esittää oletus, jonka keskustelun muut osallistujat, tässä tapauksessa kokouksen jäsenet, vahvistavat. Vaikka aineistoesimerkkejä deklaratiivisista kysyvistä vuoroista on vain kolme kappaletta, todistavat ne väitelauseen toimivuuden kysyvänä funktiona tietyissä vuorovaikutuksellisissa tilanteissa.

5. PÄÄTÄNTÖ

Tarkastelin kandidaatintutkielmassani erään kotiseutuyhdistyksen kokouksen vuorovaikutusta keskustelunanalyysin keinoin. Tutkin, millaisia kysymyksiä puheenjohtaja muille kokouksen osallistujille esittää. Tutkimuksen kannalta huomioni kiinnittyi kysymys-vastaus-vieruspareihin, ja tarkastelin kokousta osana institutionaalista vuorovaikutustilannetta. Aineistonani toimi erään Oulussa vaikuttavan kotiseutuyhdistyksen videomuotoon tallennettu kokous, josta valitsin käsiteltäväksi 42 puheenjohtajan kysymysvuoroa.

Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat:

- 1) Millaisia puheenjohtajan tuottamia kysymyslauseita kokouskeskustelussa ilmenee?
- 2) Millaisia funktioita kysymysvuorot saavat?

Tutkimuksessa sain selville useampia kysymyslauseityyppejä, joita kokouskeskustelussa esiintyi: yksinkertaisia vaihtoehtokysymyksiä, hakukysymyksiä, disjunkttiivisia vaihtoehtokysymyksiä, alisteisia kysymyslauseita ja deklaratiivisia kysyviä vuoroja. Olen tunnistanut ja luokitellut kysymyslauseet niiden sisältämien kieliopillisten ominaisuuksien, kuten rakenteen perusteella. Kysymyslauseiden funktioita olen puolestaan tutkinut havainnoimalla sekä vierusparien etujäseniä eli kysymyksiä että jälkijäseniä eli vastauksia.

Tutkimuksen aineistossa suurin osa puheenjohtajan esittämistä kysymyksistä oli vaihtoehtokysymyksiä, joiden tunnusomainen piirre on *-kO*-liitepartikkeli. Olen tarkastellut tutkielmassani erikseen yksinkertaisia vaihtoehtokysymyksiä ja disjunkttiivisia vaihtoehtokysymyksiä. Disjunkttiivinen vaihtoehtokysymys eroaa yksinkertaisesta vaihtoehtokysymyksestä siten, että se sisältää *vai*-partikkelin, ja tarjoaa näin ollen vastaajalle molemmat vaihtoehdot puhutusta asiasta: *onkohan mulla erillainen versio vai oliko tämä tulostunu vaan eri tavalla*. Yksinkertainen vaihtoehtokysymys puolestaan antaa vastantajalle mahdollisuuden suhtautua kysymykseen joko myönteisesti tai kielteisesti.

Vaihtoehtokysymysten ohella löysin aineistosta useampia hakukysymyksiä. Hakukysymyksen tunnistaa interrogatiivipronominista, kuten *mitä* tai *mikä*. Aineistosta tehdyn analyysin perusteella voidaan sanoa, että hakukysymysten pääasiallinen funktio on aineiston mukaan saada informaatiota kysymyksen sisällöstä. Hakukysymykseen voidaan vastata millä tahansa kontekstiin sopivalla vastauksella.

Kokouskeskustelusta nousi esiin haku- ja vaihtoehtokysymysten lisäksi alisteisia kysymyslauseita. Alisteisella eli epäsuoralla kysymyslauseella voidaan aineiston perusteella esittää ehdotuksia tai pyyntöjä. Aineistossa esiintyi myös muutama puheenjohtajan esittämä puheenvuoro, joissa lausumamuotoinen puheenvuoro tulkitaan kysyväksi. Tällaiset väitemuotoiset lauseet, jotka jäävät odottamaan muilta keskustelun osallistujilta vastausta, luokittelin tutkielmassa deklaratiiivisiksi kysyviksi vuoroiksi. Deklaratiivisen vuoron funktio on aineiston osalta tarkistava.

Olen toteuttanut tutkimuksen käyttämällä keskustelunanalyysin ja vuorovaikutuslingvistiikan menetelmiä. Tutkimusta varten olen litteroinut lyhyitä osia videoaineistosta, jotta olen saanut tutkimukseen analyysiesimerkkejä kysymys–vastaus–vierusparien esiintymistä. Litteraatit koostuvat suurimmalta osin vierusparin etu- ja jälkijäsenestä eli puheenjohtajan esittämästä kysymyksestä ja siihen tulevasta vastauksesta. Aineiston analysoimisvaiheessa kävin kysymyslauseita läpi löytäen niistä eri kysymyslauseityypeille ominaisia piirteitä, ja luokittelin niitä ryhmiin.

Olen jättänyt tässä kandidaatintutkielmassa aiheen tarkastelun kysymyslauseiden funktioiden osalta suhteellisen suppeaksi. On otettava huomioon, että tutkielma on melko kapea katsaus keskustelunanalyysin menetelmiin ja mahdollisuuksiin tutkia kielen ilmiöitä. Näin ollen laajoja yleistyksiä aiheesta ei ole tarpeen tai luotettavaa tehdä. Kokous on vuorovaikutustilanne, jossa keskustellaan ja useimmiten päätetään asioista, joten tutkimuksessa esille nousseet funktiot ovat kysymysvuoroille tässä kontekstissa luonnollisia.

Vierusparit mahdollistavat monenlaista tutkimusta kielestä. Aiheen tutkimista voisi jatkossa laajentaa puheenjohtajan puheen tarkastelemisesta muihin kokouksen osallistujiin, ja analysoida yksityiskohtaisemmin heidän vastauksiaan esimerkiksi tietyn kysymyslauseityypin kysymyksiin. Kysymys–vastaus–vierusparit sopisivat näkökulmaksi myös kahden ihmisen välisen vuorovaikutuksen tutkimiseen. Vierusparien ominaisuuksia olisi mielenkiintoista tutkia jatkossa esimerkiksi työhaastattelutilanteessa.

LÄHTEET

- HAKULINEN, AULI 1997: Johdanto. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 13–17. Tampere: Vastapaino.
- HAKULINEN, AULI 2016: Lauserakenteet. – Melissa Stevanovic ja Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. s. 122–141. Tampere: Vastapaino.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1995: *Nykysuomen lauseoppia*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- HARJUNPÄÄ, KATARIINA – MONDADA, LORENZA – SVINHUFVUD, KIMMO 2019: Multimodaalinen litterointi keskustelunanalyysissä. *Puhe ja kieli*. s. 195–220. <https://journal.fi/pk/article/view/77350/48095> (Viitattu 12.11.2020).
- KIELITOIMISTON OHJEPANKKI 2020: <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/> (Viitattu 24.11.2020).
- LINDSTRÖM, JAN 2006: Kielitieteen ja keskustelunanalyysin rajapinnalta. – Auli Hakulinen ja Margret Selting (toim.), *Syntax and lexis in conversation*. *Virittäjä*. 110. s. 475–480. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40517/9943> (Viitattu 12.11.2020).
- PERÄKYLÄ, ANSSI 1997: Institutionaalinen keskustelu. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 177–203. Tampere: Vastapaino.
- RAEVAARA, LIISA 1997: Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.
- RAEVAARA, LIISA 2016: Toimintajaksojen rakenteet. – Melissa Stevanovic ja Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* s. 143–161. Tampere: Vastapaino.
- RAEVAARA, LIISA – RUUSUVUORI, JOHANNA – HAAKANA, MARKKU 2001: Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. – Johanna Ruusuvuori, Markku Haakana ja Liisa Raevaara (toim.), *Institutionaalinen vuorovaikutus*. s. 9–38. Pieksämäki: Tietolipas.
- RUUSUVUORI, JOHANNA 2016: Katse. – Melissa Stevanovic ja Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* s. 47–62. Tampere: Vastapaino.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997: Vuorovaikutus paperilla. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Vastapaino.

- TAINIO, LIISA 1997: Preferenssijäsennys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 93–110. Tampere: Vastapaino.
- TAIVASSALO, ELLA 2016: *Kysymys–vastaus–vieruspari lastentarhanopettajien ja kakkoskielisten lasten vuorovaikutuksessa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- TOLONEN, SINI 2020: *Kysymys–vastaus–vieruspari lapsen ja aikuisen monikielisessä vuorovaikutuksessa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- VATANEN, ANNA 2016: Keskustelunanalyttinen tutkimusprosessi – Melissa Stevanovic ja Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* s. 312–330. Tampere: Vastapaino.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>.
- VITTANIEMI, ELINA 2020: *Kokouskeskustelun palauttaminen käsiteltävään aiheeseen. Puheenjohtajan kehollinen toiminta*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.

LIITE

Merkit, joita on käytetty tutkielman keskustelukatkelmien litteroinnissa.

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
↑	seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.4)	mikrotaukoa pitempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
e::i	(kaksoispisteet) äänteen venytys
° °	ympäristöä vaimeampaa puhetta
he he	naurua
£ £	hymyillen lausuttu sana tai jakso
si-	(tavuviiva) sana jää kesken
(tai)	sulkeiden sisällä epäselvästi kuultu jakso tai puhuja